

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 9/3 2020 s. 1106-1124, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

İNANÇ SİSTEMİ MERKEZLİ BİR BAKIŞ İLE TÜRK DOĞUM GELENEĞİNDE SU*

Nagihan BAYSAL**

Geliş Tarihi: Şubat, 2020

Kabul Tarihi: Haziran, 2020

Öz

Mitik dönemlerden itibaren pek çok kültürde önemli bir yere sahip olan su, Türk inanç sisteminde varlığın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu bakış açısıyla Türk dünya görüşünde su, yaratıcı güç ile insan arasında bağ kuran, kutsal ve kutsayıcı bir varlıktır. İnsan, yaratılışının ilk dönemlerinden itibaren hayatını anlamlandırmak ve kutsamak adına birçok yöntem meydana getirmiştir. Bu yöntemlerin bazıları, insan hayatını belli parçalara bölen dönemleri ortaya çıkarmıştır. İnsan hayatı için bir durumdan başka bir duruma geçişi simgeleyen ve geçiş dönemi olarak isimlendirilen bu dönemler, aynı zamanda yaşamı ilk kutsal zamana ve mekâna eşitlemektedir. Biz makalemizde, geçiş dönemlerinin ilki olan doğum geleneğinde suyun inançsal rolünü, daha önceden yapılmış çalışmalar üzerinden ortaya koyacağız. Yapılmış araştırmalar üzerinden suyun doğum geleneğindeki konumunu ve kullanım nedenlerini açıklayacağız.

Ahahtar Sözcükler: Türk kültürü, geçiş dönemleri, doğum, su.

WATER IN TURKISH BIRTH TRADITION WITH A CENTRAL OVERVIEW OF THE BELIEF SYSTEM

Abstract

Having an important place in many cultures since the mythic times, water is the accepted as the beginning of existence in the Turkish belief system. From this perspective, in the Turkish worldview, water is a sacred and blessing being that connects creative power with man. Man has created many methods to make sense of and bless his life from the very beginning of his creation. Some of these methods have revealed periods that divide human life into certain parts. These periods, which represent the transition from one state to another for human life and are called the transition period, also equate life to the first sacred time and space. In our article, we will reveal the belief role of water in the birth tradition, which is the first of the transitional periods, through previous studies. We will explain the position of water in the birth tradition and the reasons for its use through the conducted researches.

Keywords: Turkish culture, transition periods, birth, water.

* Bu makale yazarın “Türk Halk Kültüründe Su” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr.; Türk Halk Bilimi, İzmir nagehanbaysal@hotmail.com

Giriş

İnsan, ait olduğu toplum fark etmeksizin yaşamı boyunca pek çok kritik dönemden geçmekte ve çeşitli yaşamsal eşiklerden atlamaktadır. Atlanan bu soyut eşikler, bireyin kişisel yaşamında farklılıklara yol açmakla birlikte toplumsal konumunu da değiştirmektedir. Bu bağlamda kişinin bireysel düzlemde yaşadığı değişim ve gelişimler onun toplum içindeki itibarını etkilemektedir.

Bireysel yaşamdaki değişikliklerin, bir durumdan başka bir duruma geçişin sağlayıcısı olan zaman aralıkları kısaca geçiş dönemleri şeklinde isimlendirilmektedir. Türkler bu dönemlerde bireyin her zamankinden daha fazla tehlikeye açık olduğuna inanmakta ve bireyi korumaya yönelik çeşitli uygulamalar meydana getirmektedirler. Bununla birlikte, bu tehlikeli dönemlerin kolayca atlatılabilmesinin yolu olarak bireyi kutsamanın gerekliliğine inanılmaktadır (Örnekle, 1971, s. 105). Bu bağlamda geçiş dönemleri birey için kişisel farklılaşma ve toplumsal hayatta statü değişikliğini sağladığı gibi, manevi anlamda da bireyi geliştiren ve değiştiren dönemlerdir.

Geçiş dönemleri, bireyin yeni bir kimlik kazandığı bir bakıma yeniden yaratıldığı dönemlerin ilk anı olması nedeniyle bu anların mantığı ve bu dönemlere ait inanç ve uygulamalar doğrudan evrenin yaratılış sürecine ait düşünce ve inanmalarla ilişkilidir. İnsanın varlığın ilk gününden bugüne dek sahip olduğu ana gayelerden biri tanrıya yaklaşmak ve onunla bütün olduğunu hissetmektedir. Bu sayede kendini “dünyanın merkezi”nde, kutsal ve güvende hisseden insan, kendini ve yaşam alanını kutsamak ve kutsallaştırmak adına pek çok inanma ve uygulama ortaya koymuştur (Eliade, 2017, s. 22). Bu inanma ve uygulamalar özünde yaratılışın yeniden tekrarlanmasını barındırmaktadır. Çünkü yaratılış anının tekrarı bireyi ilk kutsal zamana ve mekâna taşıyacak, bu sayede kutsal bir varlık hâline getirecektir. Geçiş dönemlerinde tehlikelere açık olduğuna inanılan bireyin ve ait olduğu toplumun meydana getirdiği uygulamalar da bu nedenle sembolik olarak ilk kutsal zamanı ve mekânı yeniden yaratmaya yöneliktir. Çünkü birey ancak bu kutsallıkla çevrelendiğinde tehlikelere karşı korunmuş olacaktır.

Yaratılışın yinelenmesi arzusu ve inancını taşıyan insanın geçiş dönemlerinde icra ettiği uygulamalar, bireyin simgesel olarak ölüp dirilmesi fikri üzerine kuruludur (Turner, 2018, s. 96). Bu düşünce, bireyin hayatındaki önemli eşikleri atladıktan sonra eski hâliyle bir ilişkisi kalmadığına ve yeni bir benlik kazandığına duyulan inancına dayanmaktadır. Bu bakış açısıyla yeni bir kimlik kazanmak için öncelikli olarak sahip olunan kimliğin yok olması gerekmektedir ve bu durum ancak ölüm ve diriliş anlarının yeniden yaratılmasıyla mümkün olacaktır.

Her toplum için kozmogoninin yinelenmesi süreci bir değildir. Bütün topluluklar kendi kozmogonik anlatımları doğrultusunda yeniden yaratım sürecini meydana getirmektedirler. Bu bakış açısıyla konuyu ele aldığımızda, yaratılışın sudan meydana geldiğine inanan toplumlara ait kutsanma ve yenilenme dönemlerinde suyun, kutsamayı ve yinelenmeyi sağlayan ana unsur olarak karşımıza çıkmasının tesadüfi bir durum olmadığını anlamaktayız. Sudan meydana gelen yaratılışa inanan toplumlarda, suyun evrenin oluşumu anında üstlendiği rol, ona yaşamsal süreçte meydana gelen bütün yaratım ve yenilenmelerin sağlayıcısı olma özelliği kazandırmıştır. Dolayısıyla bu toplumlara ait geçiş dönemlerinde yaratımın ve tanrısal gücün simgesi olan suyun

kullanımı, bu dönemleri aynı zamanda ilk kutsal zamanla ve mekânla bir bütün hâline getirmiş ve kutsallaştırmıştır.

İnanma ve uygulamalar bakımından bireyi merkeze alan geçiş dönemleri, toplumun geri kalanının da dahil olduğu inanma ve uygulamalarla çevrilidir. Bu sayede geçiş dönemleri geleneksel ve toplumsal bir olgu ve organizasyon hâline gelmektedir. Bu dönemler toplumların kültürel ve hiyerarşik yapısı açısından da önem arz etmektedir (Gennep, 1960, s. 3; Honko, 2006, s. 131). Bu durumu parçanın bütüne aitliği ilkesi (Örnek, 1971, s. 145) ile açıklamak mümkündür. Bireyin geçiş dönemlerinde tehlikelere açık olması durumu aynı zamanda ait olduğu toplumu da tehlikeye açık ve korunmaya muhtaç hâle getirmektedir. Dolayısıyla bu bireysel süreç toplumsal bir olay haline dönüşmektedir. Bu bağlamda bireyin güvende olması, toplumun güvende olması anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra bireyin bu dönemlerde yardıma her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyması, geçiş dönemlerini toplumun birbirine yaklaştığı ve toplumsal dayanışmanın arttığı zamanlar hâline getirmiştir. Çünkü birey erginleşmezse toplumsal yapı içerisinde bir zayıf halka ortaya çıkacaktır. Bu da toplumsal yapının yozlaşmasına ya da çöküşüne sebebiyet verecektir.

Geçiş dönemlerinde yapılan uygulamaların toplumsal yapıya yönelik işlevlerinden bir diğeri de bireyin toplum içerisindeki yeni konumunun ilanı ve kabulüdür (Karaman, 2010, s. 231-232). Bu dönemler sayesinde birey, ait olduğu toplum içerisinde tanınan ve bilinen bir kimse hâline gelmekte ve parçası olduğu toplum tarafından varlığı ve konumu resmîleştirilmektedir.

İnsan hayatında üç temel geçiş dönemi bulunmaktadır. Bunlar: “doğum”, “evlenme” ve “ölüm”dür. Bu dönemler de kendi içlerinde çeşitli sınıflara ayrılmaktadır. Bu dönemlerde meydana getirilen uygulamalar, ait oldukları toplumların dünya algısı ve inanç sistemlerine göre şekillenmektedir. Bununla birlikte geçiş dönemlerine ait uygulamalar toplumlara ve coğrafyalara bağlı ayrılıklar gösterse de meydana getiriliş amaçları her toplum için aynıdır.

Bu çalışmada Türk kültürünü merkez alarak geçiş dönemlerinin ilki olan doğum sürecinde suyun konumu ve önemi üzerinde durulacaktır. Daha önce başka araştırmacılar tarafından yapılmış ve yazıya geçirilmiş saha çalışmaları üzerinden Türklerin doğum sürecinde suya bakışı, suyu kullanışı ve suya atfettikleri görevleri tahlil ederek suyun Türk doğum geleneğindeki işlevini ortaya koyacağız.

1. Doğum

Kutsal olanın yeniden yaratılmasına yönelik inanma ve uygulamaları bünyesinde barındıran geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, bütün kültürler için yaşamın ve soyun devamlılığını sağlaması açısından kıymetli bir andır ve kutsaldır. Türk doğum adetlerinde su; yaratımın, yok oluşun, arınmanın ve kutsamanın sağlayıcı unsuru olarak kullanılmaktadır. Türk mitik düşüncesinde her şeyin başı olarak görülen su (Baysan, 2017, s. 1893; Baysal, 2020, s. 149-160), sahip olduğu bu tanrısal gücü dahil olduğu bütün inanma ve uygulamalara yansıtmaktadır.

Türk kültüründe çocuk, evli çiftin toplumsal yaşamda yeni ve üst bir mevki sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu bakış açısıyla çocuk, Türk kültüründe evli çifti tanrısal güce yaklaştıran ve kutsayan bir varlık olarak görülüyor demek yanlış olmayacaktır. Bu nedendir ki çocuksuzluk, tanrısal lütuftan uzaklaşma olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla çocuksuzluk bir

aile için karşılaşılabilecek en kötü durumlardan biridir. Soyun devamlılığını sağlamadaki ilk adım olmasının yanında üreme ve doğum, bereket ve bolluk, güzellik ve iyilik ile ilgili kabul edilmiştir. Bunun da nedeni gerçekleşen yeni yaratımın gerçek sağlayıcısının tanrı olduğuna inanmaktır. Yaratmak, bir şeyi yoktan var etmek tanrı ile ilgili bir durumdur. Dolayısıyla her yeni durum, olay, yaratım doğrudan tanrının eseridir.

Eliade doğumun gerçekleştiği odayı ilksel okyanus ile ilişkilendirmektedir (Eliade, 2017b, s. 105). Her yaratımın ilk olanın tekrarı kabul edilmesi (Eliade, 2018, s. 32), yinelenme dönemleri ile ilksel zamanlar arasında benzerlik ve bağlantı kurma yoluna götürmüştür. Yeniden yaratım anlarında ilk olana hareket bakımından ne kadar yaklaşırsa şimdiki zaman, mekân ve insan o denli kutsanacak ve ilk kutsal zamana ve tanrıya yaklaşma umudu daha da artacaktır. Bu benzerlikler sayesinde bireyler ve toplumlar kendilerini kutsala daha da yaklaştırmakta ve kutsanmaktadır. Burada kutsanmayı sağlayan ana unsur, doğum sayesinde kozmogoninin tekrarlandığına duyulan inançtır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Türk inanç sisteminde kozmogonik yinelenmenin meydana gelmesini sağlayan ana unsurlardan biri sudur (Baysal, 2020, 149-160). Bu nedenle Türk dünyasına ait doğumla ilgili inanç ve uygulamalara bakıldığında suyun burada aktif olarak yer aldığını görmek mümkündür.

1.1. Doğum Öncesi

Bir geçiş dönemi olarak doğum, yalnızca bebeğin dünyaya geldiği anı kapsayan bir süreç değildir. Bu süreç çiftin bebek sahibi olmayı istediği anda başlamaktadır. Dolayısıyla bizim doğum kelimesiyle ifade etmeye çalıştığımız zaman dilimi ve olgu, çocuk sahibi olmaya verilen kararla başlayıp kırklama ile bitmektedir.

Eski Türklerde doğumla ilgili inanış ve uygulamalar genellikle kadın merkezlidir. Kadının doğumu yapan olması, onun üremenin tek sağlayıcısı olarak görülmesine yol açmış ve böyle bir yaratım gücüne sahip olduğuna inanılması da kadını suya yaklaştırmıştır.

1.1.1. Çocuk Sahibi Olmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalarda Su

Çocuk, soyun devamlılığını sağlaması ve aile için gelecek güvencesi olarak görülmesi nedeniyle Türk kültüründe kutsal kabul edilmekte ve çocuk sahibi olan ailenin tanrının lütfuna nail olduğuna inanılmaktadır (Örnek, 2000, s. 131). Bu bağlamda çocuk sahibi olan aileler, tanrı kutuna erişmiş ve tanrıya yaklaşmış kimselerken; çocuksuz aileler, tanrı lütfuna ve dolayısıyla kutsallığa uzak ailelerdir. Sağlık, bireyin tanrısal güçle olan ilişkisinin dengeli olduğunun bir göstergesidir (Baysal, 2014, s. 27). Sağlıklı bir yaşam içerisinde çocuk sahibi olma doğal bir döngüyü simgelemektedir. Biraz daha açacak olursak çocuk sahibi olabilmek tanrısal lütfun başka bir ifade ile tanrı kutunun hanede bulunduğu işaretidir. Bununla birlikte çocuksuzluk, sağlıklı olmayı dolayısıyla da tanrısal lütüftan ve kuttan uzak olmaya işaret eder. Dolayısıyla çocuksuz haneler kutsal-dışı alanda kalmıştır ve ancak bu durum değiştirilirse çocuk sahibi olmaları mümkün hâle gelecektir.

Türk kültüründe çocuk, bereketin ve bolluğun simgesidir (Baysal, 2020, s. 282). Bu nedenle ona ulaşmak için yapılan uygulamaların pek çoğu bolluk ve bereketin ana sağlayıcılarından olan su ile yapılmaktadır. Suyun yaşam kaynağı olması ve susuz bir var oluşun

imkânsız olarak görülmesi, toplumsal ve bireysel anlamda berekete duyulan ihtiyaçta suya önemli roller vermiştir.

Eski Türkler çocuksuzluğun daha ziyade kadın kaynaklı bir kusur olduğuna inandıklarından, bu durumun düzelmesi ile ilgili uygulamaları kadınlar üzerinden yürütmüşlerdir. Çocuğu olmayan kadınların susuz ırmaklara su ve şarap salması bu duruma örnek niteliğindedir (Kalafat, 1990, s. 43). Söz konusu durum *Dede Korkut Kitabı* Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda da işlenmektedir. Boyda Dirse Han'ın hanımı, evlat sahip olabilmek için kuru çaylara su saldığını söylemektedir (Ergin 2014, s. 87). Susuz ırmak, özünde varlığını ve işlevini yitirmiş hâldedir. Çocuk doğuramayan kadın da tıpkı bu susuz ırmak gibi işlevini yitirmiş ve verimsiz bir varlıktır. Susuz ırmağa su ve şarap dökmek yeniden özüne dönmesini sağlamak için yapılan bir uygulamadır. Burada yapılmak istenen durum büyüsel bir güce sahiptir. Kuru ırmak yatağına su dökmek, bu yatağa yeniden hayat vermek manasına gelir ki karşılığında da tanrıdan bir hayat beklenmektedir. Bir bakıma bu durum bir alışveriştir. Suyu bir tanrısal nimet olarak kabul edersek bu nimeti yeniden temin etmek, o ırmak etrafında yaşayan bütün varlıkları da beslemek ve doğaya hayat vermek anlamındadır. Bu durum su iyesinin dolayısıyla da tanrının gönlünü hoş etmek demektir. Türklerin tabiat öğelerinin ruhu olduğuna inanmaları ve yeryüzündeki kuralları ve işleyişi bu ruhların sağladığını düşünmeleri onları bu ruhlara hürmet gösterme ve hizmet etme yoluna itmiştir (Gökalp, 2015, s. 57). Dünya düzenini sağlayan yersular insanların tanrıyla olan iletişimi sağlamakla birlikte dileklerin kabulü ve kötülüklerin cezalandırılması gibi görevleri de üstlenmişlerdir (Baysal, 2020, s. 182). Bu bilgiden hareketle yardıma muhtaç olan bir kimsenin bu ruhlara başvurması, onlardan medet umması doğal bir durumdur. Doğaya can veren ve bu sayede su iyesinin ve tanrının hoşgörüsünü kazanan insanın karşılığında beklediği de kendi için bir candır.

Susuz ırmaklara su salma uygulamasını bir başka bakış açısıyla ele alalım. Su, Türk inanç sisteminde tanrının en büyük nimetlerinden biridir. Dolayısıyla suyun varlığı tanrısal inayetin varlığı şeklinde yorumlanmalıdır. Bu bakımdan suyun yokluğu da yaşamın, kutsallığın ve dolayısıyla tanrının yokluğu anlamına gelmektedir. Susuz bir ırmağa su salmak, bu alana tanrısal gücün, inayetin ve verimliliğin getirilmesi demektir. Bir bakıma alandaki lanet kaldırılmış ve kaos sonlandırılmış, su ile yeni bir düzen kurularak kozmos getirilmiştir. Böyle bir durumda çocuksuz kadın ile susuz ırmak bir kabul edildiğinde ve iki olgunun birbirleri üzerinde bir etki alanı olduğuna inanıldığında, susuz ırmağa çocuksuz kadının yardımı ile bahşedilen kozmosun ırmak aracılığı ile tanrı tarafından çocuksuz kadına verileceği sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır.

Eski Türklerde çocuk sahibi olamayan kadınların yapmış olduğu uygulamalardan bir diğeri de kuyu ya da pınarların yanında kurban kesmektir (İnan, 2013, s. 168). Türkler, sahip oldukları düzen ve lütuf için tanrıya ve yersulara olan şükranlarını sunmaktırlar (Erginer, 1997, s. 17-18). Bununla birlikte ihtiyaç duymaları hâlinde tanrıdan veyahut yersulardan yardım istemek ve dileklerinin kabulünü sağlamak için de kurban kesmektedirler (Radloff, 1976, s. 220-221). Kurban ritüelinin özünde kurban sunulan varlıkla kurban sunan arasındaki alma verme dengesini sağlama durumu yatmaktadır (Baysal, 2020, s. 187-189). Yaratımın ve üremenin sağlayıcısı, hayatın ve verimliliğin kaynağı olan suya kurban sunmak, kendisine ait olan bu lütuftan sahip olmaya çalışmak anlamına gelmektedir ve bu süreçte yardım beklenen doğa ruhunun su iyeleri olması şüphesiz tesadüfi bir durum değildir. Doğurganlık suyun birincil güçleri

arasında yer almaktadır. Dolayısıyla doğurgan olmayı uman bir kimsenin bu niyetle suya kurban sunması, dinsel bir yakarışın yarattığı büyüsel bir etkiyle amacına ulaşmasını sağlayacaktır.

Kazak Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar pınar başlarına gidip dua etmekte ve bu mekânlarda gecelemedirler (Yeşil, 2014, s. 69). Su kenarlarında dua etmek, bir önceki paragrafta ifade ettiğimiz durumla benzerlik göstermektedir. Dua burada kansız kurban olarak görülmelidir. Gerek dua ederek gerekse kurban keserek sağlanmaya çalışılan durum aynıdır. Suların ruhunun ve dolayısıyla tanrının hoş edilmesi, dileğin kabul edilmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte bu mekânlarda geceleme alanının gücünün kişiye aktarılmasını sağlayacaktır. Su, Türk inanç sistemine göre yeniden yaratım gücüne sahip varlıklardan biridir. Bu güç suyun alanı olan her yer için geçerliliğini korumaktadır. Bu bakımdan su kenarında yatmak, bireyde su ile temas etmek etkisi yaratacaktır. Su ile temas edilen her an için bir ölme ve yeniden yaratılma durumu söz konusudur. Bu nedenle su kenarında geceleme kadın, simgesel bir ölüm yaşamakta ve sabah olduğunda yeni ve sağlıklı bir kadın olarak yeniden yaratılmaktadır.

Tuva Türklerinde çocuksuzluğun giderilmesi için kadın Şamanlar pınar başlarında törenler düzenlemekte ve ayinler yapmaktadırlar (Yeşil, 2014, s. 71). Yaratıcı güce sahip olan su, bu gücü insanlara aktarabilme yeteneğine de sahiptir. Bu nedenle su ruhunun memnun edilmesi gerekmektedir. Çocuksuzluk, tanrısal lütfun kaybedilmesi ya da bu lütfâ hiç sahip olunmaması nedeniyle meydana gelen bir kusur olması nedeniyle bu töreni Şamanın yönetmesi ve törenin bir ayin haline getirilmesi çocuksuzluğun Türkler tarafından “*kutsal-dışı*” hâl olarak görüldüğünün ispatı niteliğindedir. Bu hâlden ancak kutsal kabul edilenlerle en kutsal olana yalvararak kurtulmak mümkündür.

Tatar Türkleri çocuğu olmayan kadınlara bebeğin düşen göbeğinin içine atıldığı sudan içirmektedirler (Kayabaşı, 2013, s. 15). Bu durumu temas büyüğü ile açıklamak mümkündür (Örnek, 2014, s. 136). Bir güce sahip varlık, eşya ya da bireyin, güce sahip olması umulan varlık, eşya ya da bireye temas ettirilmesi ile meydana gelecek güç aktarımı çocuksuz kadının çocuk sahibi olmasını sağlayacaktır. Bebek, çocuksuz kadının ulaşmak istediği sonuçtur. Bebeğin göbeği de ne kadar bebekten ayrılmış olsa da bebeğin bir parçası olarak üretim ve doğurganlık gücünü bünyesinde barındırmaya devam etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer durum, göbek bağının bir suyun içine atılması ve kadının bu sudan içmesidir. Su, başlı başına yaratım, üreme ve doğurganlık anlamında güç sahibidir. Buna ek olarak içine göbek bağı atılması bu gücü daha da perçinlenmiş bir hâle getirmektedir. Bununla birlikte suya temasla meydana gelen ölüm ve dirilim anı ve suyun içine yüklenmiş olan doğurganlık gücü suyu içen kadının kusurlarını yok edip onu doğurgan bir biçimde yeniden yaratacaktır.

Kırgız Türklerinde çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar kutsal sularla yıkanmakta (Kayabaşı, 2013, s. 15), mollalara gidip okunmuş sulardan içmektedirler (İşcanoğlu, 2017, s. 299).

Kosova Mamuşa Türkleri de çocuk sahibi olamayan kadınlar Kırgız Türklerinde olduğu gibi kutsal sulara gitmekte, bu sularla yıkanıp bu sulardan içmektedirler (Muhaxheri ve Hudaverdi, 2016, s. 57). Kutsal sular, tanrının bütün gücünü üzerinde taşıyan arındırıcı ve şifalı sulardır. Bu nedenle bu sulardan içmek, bu sularla yıkanmak bireyi kutsayacak ve tanrıya yaklaştıracaktır. Tanrıya yaklaşmış olan bireyin hayatında düzen hâkim olacağından çocuksuzluk

gibi kutsal-dışı alana has bir durumun varlığını sürdürmesi imkânsız hâle gelecektir ve kadın çocuk sahibi olabilecektir. Kutsal suyla kadının ilk önce bütün sahip olduğu iyi, kötü ne varsa yok olacak; sonrasında tanrının desteğiyle kutsal bir varlık olarak yeniden yaratılacaktır.

Anadolu sahasına geldiğimizde yapılan uygulamaların Türk dünyasının genelinden çok farklı olmadığını görmekteyiz. Örneğin Mersin'in Mut ilçesinde kısır kadınlar, Solak Değirmen olarak isimlendirilen mekâna gidip çaput bağlamakta ve burada yer alan suya girmektedirler (Kayabaşı, 2013, s. 19). Çaput, dileğe ulaşılması için tanrıya verilen kansız kurban olarak görülmelidir. Bu eylemi gerçekleştirdikten sonra suya girmek bu dilek doğrultusunda kendini tanrının inayetine bırakmayı simgelemektedir. Her suya dalış özünde yok olma ihtimalini göze almak demektir. Su, insanlık için tanrı ne isterse odur. Bu bakış açısı ile suya giren kadın ölüp yeniden yaratılmak istemektedir. Burada tam bir teslimiyet durumu söz konusudur. Sudan çıkan ve doğurganlık vasfını kazanan kadın tanrının lütfuna ulaşmış kabul edilmektedir.

Mersin'in Mut ilçesine bağlı Dede Beleni isimli mevkide de çocuksuz kadınlar çocuklar tarafından yıkanmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 19). Bu uygulama ile yukarıdaki bölümlerde açıkladığımız Tatar Türklerinin suya göbek bağı atarak kadına içirmesi uygulaması aynı inanç doğrultusunda meydana getirilmiş farklı uygulamalardır. Burada çocuk ve su ile temas ettirilen kadının suyun ve çocuğun sahip olduğu verimliliğe ve doğurganlığa ulaşması hedeflenmektedir.

Ankara'da çocuğu olmayan kadınlar bundan kurtulmak ve çocuk sahibi olabilmek için kutsal kabul edilen suların içip bu sularla yıkanmaktadır (Boratav, 1994, s. 144). Su ile temas, bütün var olan düzeni ilk önce yok edecek sonrasında içinden yeni bir düzen çıkaracaktır. Burada umulan durum, yeni düzende eskide var olan kusurların olmaması ve bireyin sağlıklı ve kusursuz biçimde yeniden yaratılmasıdır.

Malatya'da çocuğu olmayan kadınlar Gelincik türbesinden aldıkları ağaç çöpü, taş ve toprağı suya atmakta ve arka arkaya gelecek iki çarşamba ve cuma günü bu su ile yıkanmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 26).

Düzce'de kısır kadınlar, çocuk sahibi olabilmek için, Karaköy türbesine gitmekte ve burada akan sudan içmektedirler (Türbedar, 2011, s. 36). Burada kutsallığından yararlanılan birden fazla güç bulunmaktadır. Türkler yaşadıkları dönemde önderleri olan atalarının ölümünden sonra da kendilerini koruyup kolladıklarına ve dileklerinin tanrı tarafından kabul edilmesi durumlarında yardımcı olduklarına inanmaktadır (Baysal, 2020, s. 288). Dolayısıyla yatırlar ve türbeler Türkler için kutsal mekânlardır. Buralarda yer alan su, ağaç, toprak gibi doğa unsurları da bu kutsalın tesiri altına girmekte ve özel bir güce sahip olmaktadır. Mezardan alınan toprağın suya atılması mezarda var olan gücün suya aktarılmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra bu su ile özel günlerde yıkanılması bugünlerin sahip olduğu mistik güçlerden de yararlanmak manasına gelmektedir.

Malatya'da kısır kadınların çocuk sahibi olmak için yaptığı bir diğer uygulama da su kaynaklarını ziyaret etmektir (Karaağaç, 2013, s. 32). Su kaynakları temiz, el değmemiş ve suyun yeryüzüne çıktığı yer olması nedeniyle tanrısal güce diğer sulara göre daha çok sahiptirler. Bütün suların sahibi tanrıdır. Suyun yerin içinden çıktığı alan ise tanrının inayetinin tezahür ettiği

mekandır ve ilk kutsal mekânla eşdeğer bir güce sahiptir. Bu bağlamda buraları ziyaret etmek kutsanmak anlamına gelmektedir.

1.2.2. Hamilelik Dönemine Ait İnanma ve Uygulamalarda Su

Yaratılışı kaostan kozmosa geçiş olarak algılayan Türkler için doğum anı da kaosun kozmosa evrilmesini içeren bir zamandır ve dolayısıyla hamilelik sürecindeki kadın bilinmezliği ve kaosu simgeleyen ilksel sulara benzetilmektedir. Bu bağlamda hamile kadın ve etrafındaki kimseler tehlike altındadır.

Hakaslarda hamile kadın taşkın nehirlerle bir tutulmaktadır. Bu nedenle hamile kadını görmek konusunda çeşitli kısıtlamalar mevcuttur. Bununla birlikte hamile kadının da yerine getirmesi gereken birtakım ritüeller söz konusudur. Su iyelerine kurban sunup hamileliğin ve doğumun kolay geçmesi için dua etmek bu uygulamalardandır (Burnakov, 2013, s. 13). Hakas inanç sisteminde taşkın nehir olarak ifade edilen sular, doğrudan ilksel suların günümüz dünyasındaki yansımasıdır. Dolayısıyla hamile kadın ve yaratım sürecindeki evren Hakas dünya görüşüne göre birbirinin aynıdır. Görülüyor ki iki yaratımın ortak noktası bilinmezliği ve aynı zamanda doğumu ve üremeyi simgeleyen sudur.

Suyun yaratımı yeniden ilk seferde olduğu gibi gerçekleştirip yeni bir yaşamı içinden çıkarması için kutsalın desteği gerekmektedir. Bu durum, ilk yaratılıştan itibaren doğrudan kendini göstermesiyle gerçekleşmişse de sonraki yaratım süreçlerinde tanrısal gücün memnuniyeti ve bu sayede yardım elini uzatmasıyla mümkün olacaktır. Bu nedenle hamile kadın doğumun, üremenin, bolluk ve bereketin simgesi olan suyun ruhuna kurban sunmaktadır. İyelere sunulan kurban tanrının meydana gelen yeni yaratıma yardımcı olmasını sağlayacaktır. Kozmogonik yaratımın tekrarı tanrının lütfuyla mümkün olduğundan geçiş dönemlerinin ilki olan doğum süreci ilk evresinden son evresine kadar kutsaldır.

1.2. Doğum Esnası

Yaratılmış olan her şeyi içinden çıkararak mekân sudur. Dolayısıyla ilk kutsal zaman ve mekân da suyun içerisinden çıkarak var olmuştur. Bu doğrultuda suyla her temas, ilk sudan çıkış anına yapılan bir göndermedir ve suyla temas eden her şey, ilk kutsal zamana ve mekâna eşitlenerek dünyanın merkezine yerleşir.

Yaratımın bireysel ölçekte gerçekleşme anı olan doğum, anne ve bebek için yeni bir dönemin başlangıcıdır. Türkler bu dönemde anne ve bebeğin her zamankinden daha fazla tehlikelere açık olduğuna inanmaktadırlar. Bu bağlamda bu anı kutsamak ve anne ile bebeği korumak adına yapılan pek çok uygulama bulunmaktadır.

Çalışmada doğum esnasında yapılan uygulamaları doğumun kolay geçmesiyle ilgili olanlar ve hemen doğumdan sonra yer alan plasenta ve göbek bağı ile ilgili olan uygulamalar şeklinde iki ayrı başlık altında incelenecektir.

1.2.3. Doğumun Kolay Geçmesine Yönelik İnanış ve Uygulamalarda Su

İlk yaratım anının bir taklidi olarak görülebilecek doğum esnasında yapılan uygulamalar, kozmogonik yaratımı andıran eylemler birliğinden oluşmaktadır. Bu uygulamalardaki amaç, her şeyin ilk seferdeki gibi sorunsuz bir şekilde meydana gelmesini sağlamaktır. Büyünün benzer

benzeri yaratır (Örnek, 2014, s. 136) ilkesinden hareketle gerçekleştirilen uygulamalarla ulaşılmak istenen ilk yaratımın sorunsuz sonucudur.

Eski Türk doğum geleneğinde, doğum yapamayan ancak çok sancılı çeken kadınların, bu sancıdan kurtulması için suya bıçak batırma uygulaması vardır (Gökbel, 2002, s. 100). Doğum yapmakta olan kadın kaotik bir zamanı temsil etmektedir. Yazının ilk bölümlerinde de belirtildiği üzere hamile kadın ilksel sularla benzerlik göstermektedir. Yaratılışın ilksel suların içinden meydana geldiğine inanan Türkler için suyun bu kaotik hallerini yönetebilmek, gerçekleşen doğumu sorunsuz bir şekilde tamamlamak manasına gelmektedir. Suyu batırılan bıçak bir bakıma doğumu zorlaştırmaya çalışan kötücül ruhları korkutmaya yönelik bir eylemdir. Demir, Türk kültüründe tanrısal güce sahip olduğuna inanılan göksel bir nesnedir (Çerikan, 2018, s. 491). Kutsal olan bir nesnenin uygulamaya dahil edilmesi, o mekânı ve zamanı kutsayacak, bu sayede doğum kolayca gerçekleşecektir. Dolayısıyla bıçakla kötü ruhların doğum yapan kadının üzerindeki etkileri manipüle edilecek ve doğum kolayca gerçekleşecektir.

Altaylarda hamile kadın, bebeği doğurmakta güçlük çektiğinde, topluluk içinde yaşayan ve uzun zamandır banyo yapmamış olan bir adam yıkanmaktadır (Burnakov, 2013, s. 13). Banyo yapmamış bir adamın yıkanmasıyla doğumun kolay geçeceğine inanmak, bir toplum içerisinde yaşayan herhangi bir bireyin maddi ve manevi kirlerinin toplumun geri kalanını etkilediği inancını ispatlar niteliktedir. Suyu arınan birey, kutsanmış olduğundan böyle bir ortamda yaratımın gerçekleşmesi daha kolay bir hâl almaktadır.

Bulgaristan'da yaşayan Türkler, doğum sancısını gidermek ve doğumun kolayca gerçekleşmesini sağlamak için suya dua okumaktadırlar (Kayabaşı, 2013, s. 35). Büyülü sözler ile varlıkları etki altına almaya çalışmak, tanrıya yalvarmak ulaşılmak istenen sonucu elde etmeyi sağlamaktadır. Suların ruhu dualarla hoş edildiğinde doğumun ilk yaratım gibi sorunsuz olacağına inanmak olağan bir durumdur.

Anadolu sahasına geldiğimizde Ankara ve Mersin çevresinde doğumun kolay olması için hamile kadına, kolay doğum yapmış bir başka kadının elinden su içirildiğini görmekteyiz (Boratav, 1994, s. 149). Kolay doğum yapmış olan kadının elinden su içmek, doğum yapmakta zorlanan kadını rahatlatacağına inanmak doğrudan temas büyüsünün konusudur. Doğumu başarılı olmuş olan kadının bu özelliği su yoluyla doğum yapmakta olan kadına aktarılmaktadır. Burada doğrudan iki kadının birbirine dokunmayıp, birinin diğerinin elinden su içmesi şeklinde gerçekleştirilen ritüel, suyun arındırıcı ve yeniden yaratıcı özelliğinden yararlanma amacını gütmektedir.

Ankara'da İslam inancına göre kutsal kabul edilen topraklardan getirilen Fatma Ana Çiçeği suyun içine atılıp, içinde açıldıkça doğumun kolaylaşacağına inanılmaktadır (Türbedar, 2011, s. 57). Aynı uygulama Ardahan'da da yapılmakta ancak bu çevrede içine çiçek atılan su doğum yapmakta olan kadına içirilmektedir (Saltaş, 2016, s. 21). Fatma Ana eski Türk inanç sistemindeki Umay Ana'nın İslamiyet'in kabul edilmesinden sonraki hâlidir. Umay Ana yeni doğan bebekleri ve annelerini koruyan ruhtur (Kumartaşlıoğlu, 2015, s. 107). Dolayısıyla suya Fatma Ana Çiçeği'nden atarak doğumun kolay geçeceğine inanmak, doğrudan bu ruhun bebekler ve anneleriyle olan ilişkisiyle ilgilidir. Yapılan bu uygulamayla Fatma Ana'nın varlığı ve koruyucu, şifacı yanı doğuma sirayet etmiş olacaktır.

Antalya ve Samsun'da yaşayan Yörükler, doğumu başlayan kadına gusül abdesti aldirmektedirler (Çetin, 2017, s. 39). Abdest, İslam kültüründe ibadet etmek ve Allah'a yaklaşmak için ilk şarttır. Su ile temas hem maddi hem de manevi bir arınma sağlamaktadır. Dolayısıyla zor bir süreç içerisinde olan kadına abdest aldirmek onun kötücül etkilerden arınmasına ve Allah'a yaklaşmasına yardımcı olmaktadır. Maddi ve manevi anlamda kirlerinden arınmış kadının doğumu kolaylaşmış olacaktır.

1.2.2. Plasenta ve Göbek Bağı ile İlgili İnanış ve Uygulamalarda Su

Türkler, bebeğin anne karnında içinde bulunduğu plasenta (eş) ile bebeğin anneden beslenmesini sağlayan göbek bağına doğumdan sonra da bebekle bağı olduğuna inanmaktadırlar. Bu bağlamda bu iki nesne ile ilgili yapılan uygulamalar da Türk doğum geleneğinde önemli bir yere sahiptir.

Ardahan'da, doğduktan hemen sonra baygın olan ya da ağlamayan bebeğin göbek bağı kesilmeden önce, plasenta soğuk bir kap suyun içerisine koyulup ovalanır ve bebek kendine gelerek ağlamaya başlar. Yöre halkı, canın plasentada kaldığı için bebeğin ağlamayıp baygın gibi olduğuna inanmaktadır (Saltaş, 2016, s. 24-27). Plasentanın suyun içinde ovalanması, suyun yaratıcı gücünden faydalanmak istemekle ilgilidir. Bize göre suyun içinde ovalayarak içinde kalan canı bebeğe aktarmak ilk yaratılış anında suyun içinde var olan yaşamın meydana gelişinin bir taklididir. Ardahan'daki bir diğer uygulama da plasentayı güzelce yıkayıp temiz bir yere gömmektir (Saltaş, 2016, s. 24-27). Plasentanın yıkanarak güzel bir yere gömülmesi, onun bebekle daimî olarak bağlı olduğu inancından kaynaklanmaktadır. Plasentanın akıbeti bebeği de etkileyeceğinden onun temiz ve sağlam olması önemlidir.

Gaziantep, Düzce ve Malatya'da plasenta akarsuya bırakılmaktadır (Türbedar, 2011, s. 63-64; Karaağaç, 2013, s. 65). Akarsu, kir tutmaması nedeniyle Türkler tarafından iyi ve kutsal kabul edilen sular arasındadır. Bu suların iyi ruhlar tarafından korunduğuna inanan Türkler, dualarını, dileklerini, kurbanlarını bu sulara sunmaktadır (Baysal, 2020, s. 189). Bununla birlikte akarsuların bir ayağının tanrıya ulaştığı inancı, plasentanın akarsuya bırakılmasına neden olmaktadır. Akarsu vasıtası ile tanrıya ulaşan plasenta bulunduğu konumdan bebeğin de hayatını olumlu yönde etkileyecektir.

Karakalpak Türklerinde bebeğin düşen göbeği su kenarlarına bırakılmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 43).

Düzce'de bebeğin göbeği, kısmeti bol olsun diyerek akarsuya bırakılmaktadır (Türbedar, 2011, s. 62). Göbek bağına suya bırakılmasıyla plasentanın suya bırakılması aynı amaçla yapılan uygulamalardır. Bebekle bağlantısı olan bir varlığın iyi ve kutsal kabul edilen bir yerde olması bebeğin de yaşamı boyunca iyi ve kutsal alanda olacağına dair bir umut oluşturmaktadır. Bu uygulama temas büyüünün "*Parça bütüne aittir*" (Örnek, 2014, s. 138) ilkesinden hareketle meydana getirilmiştir.

1.3. Doğum Sonrası

Doğum öncesi ve esnasına yönelik inanma ve uygulamalarda su aktif olarak rol aldığı gibi doğum sonrası inanma ve uygulamalarda da suyun sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Su,

bebeğin ve annenin tehlikeye en çok açık olduğu doğumdan sonraki ilk kırk günlük süreçte kutsama ve koruma işleviyle karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türk inanç sistemine göre yeni doğan bebeği ve annesini koruma görevi Umay'a aittir ve Umay'ı simgeleyen nesnelere biri Hakas Türklerinde deniz kabuğudur (Lvova ve diğerleri, 2013, s. 169; Ergun, 2013, s. 313). Suyun tanrısallığın, kutsallığın, doğurganlığın ve üremenin simgesi olması içerisinde yer alan canlılara da bu özelliği atfetmektedir. Bu bakımdan anne ve yeni doğan bebeği koruma görevinin Umay'a ait olması ve Umay'ın da simgesinin deniz kabuğu olması doğrudan suyun tanrıyla, yaratımla ve kutsamayla olan ilgisinden kaynaklanmaktadır.

Dağlık Altay Teleütleri, bebeği kötü ruhlardan korumak için beşiğine Umay'ın simgesi olduğuna inandıkları için su saçmaktadırlar (Patapov, 2012, s. 65). Su, tanrısal bir varlık olması ve her şeyden önce tanrı ile birlikte var olması nedeniyle kendinden sonra var olan her şeyi koruma ve kutsama gücüne sahiptir. Bu bakımdan bebeğin beşiğine su saçmak, beşiği sürekli olarak dünyanın merkezine başka bir ifade ile ilk kutsal mekâna eşitlemek demektir. Bu nedenle suyun serpildiği beşik, kötücül ruhların etkilerinden arındırılmış ve kutsanmış güvenli bir mekândır.

1.3.1. Tuzlama ve Yıkama

Türk kültüründe yeni doğmuş olan bebeği koruma ve kutsamaya yönelik pek çok uygulama bulunmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde bebek güvende kalmakta ve sağlıklı bir şekilde büyümektedir. Tuzlama geleneği de bebeğin yaşamsal faaliyetlerini daha iyi şekilde ve kaliteli bir biçimde sürdürmesini sağlamaktadır.

Türkler eski dönemlerden beri yeni doğan bebekleri doğumun kirinden arınmaları için tuzlu su ile yıkamaktadırlar (Kayabaşı, 2013, s. 48). Burada suyun sahip olduğu mistik güçle birlikte tuzun sahip olduğu tanrısal gücün de üzerinde durmak gerekmektedir. Tuz, Türk kültüründe kutsal kabul edilen, ruhu ve bedeni olumsuz güçlerin etkisinden koruyan bir baharattır (Aça, 2004, s. 95-104). Bununla birlikte tuz, bolluğun ve bereketin sağlayıcısı olarak kabul edildiği için göksel bir unsur olarak da görülebilir. Tuzlu su ile yıkanan çocuğun bütün yaşamı bu iki göksel unsurun güçlerinin tesiri altında geçecektir. Tuz ve su çocuğu kötücül etkilerden arındıracak ve ona kutsal bir alan ve yaşam sağlayacaktır.

Bulgaristan sahasında yaşayan Türkler, yeni doğan bebekleri sağlıklı ve güzel olması için tuzlayıp yıkamaktadırlar (Kayabaşı, 2013, s. 49). Tuz sayesinde bebeğin sağlıklı ve güzel olacağına inanılması, Türk inanç sisteminde tuza verilen değer ile ilgilidir. Tanrısal bir lütuf olan tuz, şüphesiz temas ettiği her varlığı bu lütfun gücü ile saracaktır.

Makedonya'da yaşayan Türkler, bebeği yıkadıkları suyu herhangi bir yere dökmemekte, suyu döktükleri yerin üzerine basmamaktadırlar (Koca, 2018, s. 1092). Bebeğin yıkandığı su; kirli olması, hastalığı ve ölümü çağrıştırmaları nedeniyle temiz bir yere dökülmektedir. Bu su ile temas, büyüsel bir etki göstererek temas eden kişiyi de hasta edecektir.

Saha Türklerinde yeni doğan bebek, ebenin ağzından püskürtülen su ile yıkanmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 49). Bebeğin yıkanacağı suya el değmemesi, ağızdan püskürtülen su ile

yıkanması, suya ebenin kötü özelliklerinin sirayet etmesini önlemek için yapılmış bir uygulamadır. El değmemiş, saf su tanrısal gücü tam olarak bünyesinde barındıran bir sudur ve bu bakımdan kutsaldır. Bu sayede bebek de bu su ile kutsanmış olmaktadır.

Karaçay-Balkarlar'da ise yeni doğan bebek, içine demir atılmış su ile yıkanmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 50). Demirin Türk inanç sisteminde sahip olduğu anlam ve güç, onun pek çok kutsama ayininde kullanılmasına yol açmıştır. Göksel bir unsur olan demir sayesinde kötücül ruhlar korkutulmakta ve su arındırılarak kutsallığı artırılmaktadır.

Anadolu sahasına geldiğimizde, yeni doğan bebeğin el ve ayaklarının tuzlu su ile ovulduğunu bununla birlikte bebeğin ve annenin ağızlarının tuzlu su ile yıkandığını görmekteyiz (Polat, 2015, s. 46). Özellikle bebeğin ve annenin elinin, ayaklarının ve ağızının tuzlu su ile yıkanması; dokundukları her şeyin, bastıkları her yerin, söyledikleri her sözün kutsal ve tanrısal olması için yapılmış bir uygulamadır.

1.3.2. Albastı, Kırk Basması ve Kırklama

Türkler, yeni doğum yapan kadın ile bebeğinin doğumdan itibaren kırk gün boyunca büyük tehlike altında olduğuna inanmaktadır. Kadın için loğusalık olarak adlandırılan bu dönemde, eski Türk inanç sistemine göre kadına ve bebeğe olumsuz özelliğe sahip varlıkların tesir etme ihtimali diğer dönemlere göre daha fazladır. Dolayısıyla anne ve bebeğin bu dönemde daha sıkı bir şekilde korunması gerekmektedir.

Eski Türkler yeni doğana ve annesine musallat olan ve onların ciğerini sökerek öldürmeye çalışan kötücül ruha albastı adını vermektedir. Kazak ve Kırgız Türklerinin inançlarına göre albastı kadından söktüğü ciğeri akarsuya atmaktadır (İnan, 1998, s. 261-262; İneyet, 2010, s. 45). Albastı, Türk inanç sisteminin ilk dönemlerinde bolluk ve bereketin sağlayıcısı ve koruyucusu, ateş ve ocak ilahesi, yaban hayvanlarının ve avcılarının koruyucusu kabul edilirken (İneyet, 2010, s. 43), zamanla bu anlamını yitirmiş ve bu ruha olumsuz özellikler atfedilmiştir. Albastının yaşam alanının su kenarları, metruk yerler, nehir ve değirmenler olduğuna inanılmaktadır (Kalafat, 2000, s. 45).

Özbek Türkleri albastı ruhunun yeni doğum yapan kadının yanına gelip ciğerini sökerek suya atacağına inandıkları için loğusa kadına yakın alanlarda su bırakmamaktadırlar (Polat, 2005, s. 81). Benzer inanç Karakalpak Türklerinde de bulunmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 64).

Bulgaristan Türklerinin inancına göre albastı yeni doğum yapan kadının ciğerini söküp dereye yıkamaya götürmektedir (Tacemen, 1995, s. 239).

Türk inanç sistemine göre Albastı haricinde yeni doğan bebeğin ve yeni doğum yapmış annenin hastalanıp ölmesine neden olan durumlardan biri de kırk basmasıdır.

Kumuk ve Avar Türklerinde kırk basan kadın, Kırk Kızlar Piri pınarından alınan su ile üç kere yıkanır ve bu rahatsızlıktan kurtulur (Kayabaşı, 2013, s. 65-66). Akarsular Türk inanç sisteminde kutsal kabul edilen sular olduğundan buralarda yıkanmak veyahut buralardan alınan sularla evlerde yıkanmak maruz kalınan olumsuz durumdan kurtulmayı sağlamaktadır. Burada su gibi büyüsel güce sahip olan bir başka unsur da uygulamanın üç kere tekrar edilmesi. Türkler bazı sayıların mistik bir gücü olduğuna inanmaktadırlar. Üç sayısı da formel kabul edilen

büyüsel gücü olan sayılardandır (Durbilmez, 2007, s. 177). Pek çok kutsalın bir araya gelmesi ile tam bir koruma sağlanacak ve kadın şifa bulacaktır.

Anadolu sahasında kırk basması durumu için pek çok örnek mevcuttur. Bunlardan birkaçını burada vermenin konuyu özetlemek adına yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Mersin ve çevresinde kırk basan çocuk, üç yol ağzından alınan toprağın atıldığı su ile yıkanmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 67). Suyun içerisine üç yol ağzından alınan toprağın atılması ve çocuğun bu su ile yıkanması, çocuktaki kötücül etkinin su vasıtası ile toprağa aktarılmasını sağlayacak bu sayede çocuk kurtulacaktır.

Nevşehir’de kırk basan çocuk, cenazenin yıkandığı su ile yıkanmakta ve çocuğun bu sayede iyileşeceğine inanılmaktadır (Çiftçi, 2018, s. 47). Cenazenin yıkandığı su ile yıkanan çocuktan hastalık ölmüş olan kimseye aktarılacak bu sayede çocuk iyileşecektir. Su, bu örneklerde taşıyıcı ve sağaltıcı vazifesi görmektedir.

Antalya ve Samsun’da yaşayan Yörükler kırk basan çocuğu su fişkırın yerden geçirmektedir (Çetin, 2017, s. 52). Suyun fişkırması, kırk basmasına neden olan kötücül ruhları korkutacağından böyle bir tedavi yöntemi seçilmektedir. Bununla birlikte suyun kutsal bir unsur olması, su ile ıslanan çocuğun kötücül etkiden arınıp iyileşmesini sağlayacaktır.

Türk inanç sisteminde doğumun kırkıncı gününde anne ve bebeğin tehlike altında olması durumu sona ermektedir. Bu kırk günün dolmasıyla anne ve bebeğe bütün maddi ve manevi kirlerinden arınmaları için kırk banyosu yaptırılmakta ve bütün olumsuz etki ve ihtimaller geride bırakılmaktadır (Acıpayamalı, 1974, s. 94-160).

Kırk gün boyunca evde kalan, bu sayede kötü ruhlardan ve tesirlerinden korunan bebek bu sürenin bitimiyle sosyal yaşamın bir parçası hâline gelecektir. Ancak son defa bu tehlikeli dönemin etkilerinden arındırılması gerekmektedir. Bu nedenle kırkı dolan bebek başından kırk kere besmele çekilip su dökülerek yıkanır ve arındırılır (Gölpınarlı, 1995, s. 200). Kırk sayısı tıpkı üç sayısı gibi mistik güce sahiptir ve Türk inanç sisteminde bu sayının gücüne sıkça başvurulmaktadır (Güvenç, 2009, s. 89). Kırım Türklerinde kırkı dolan anne ve bebek, üzerlerinden dökülen kırk tas su ile arındırılmaktadırlar (Yeşil, 2016, s. 113). Bu uygulamada da bebeği ve anneyi arındırmak ve kutsamak için birden fazla kutsal unsur bir araya getirilerek kullanılmaktadır. Bu sayede ritüelin gücü artırılmaktadır.

Kırgız Türkleri bir kaba kırk kaşık su koyup kırk banyosunu bu su ile yaptırırmaktadırlar. Bebeğin başından suyu kırk kerede kaşıkla dökken Kırgız Türkleri aynı zamanda şu duayı okurlar:

“Baba ve annenin hediyesi.

Kırk Kırgız boyunun içtiği su.

Kırk geçidi aşan su.

Kırk (kez) toplanıp akan su.

Dağ taşlarını kesip alan su.

Hızır Atamın içtiği su.

Su gibi taze ol.

Işık gibi güzel ol!

Amin!" (İşcanoğlu, 2017, s. 299). Edilen bu dua üzerinden Kırgız Türkleri için suyun anlam ve önemini anlamak mümkündür. Çocuğun suya benzemesi temennisi, suyun Türk inanç sisteminde sahip olduğu kutsallık ve tanrısallıkla ilgilidir. Su, tanrıdan sonraki en kutsal varlıktır. Dolayısıyla ona benzemek tanrıya en yakın mevkiye gelmek demektir.

Kazak Türklerinde kırkı dolan bebek, gümüş kaşık ve paranın atıldığı su ile yıkanmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 71). Bebeğin yıkandığı suya değerli eşyaların ve paraların atılmasının nedeni, çocuğun hayatının bolluk ve bereket içinde geçmesini sağlamaktır. Suyu atılan her nesnenin gücü su vasıtasıyla bebeğe geçecektir. Su, bebeği bu güçler sayesinde yeniden daha varlıklı şekilde yaratacaktır.

Gagavuz Türklerinde kırk suyunun içine papazın haçı ve gümüş para atılmaktadır (Yoloğlu, 1999, s. 87). Gagavuz Türkleri Hristiyan bir Türk topluluğu olduğu için bebeğin yıkandığı suya haç atmaları, onların inancına göre bebeği dini bütün bir birey hâline getirecektir. Gümüş para ise bebeğin varlıklı bir yaşam sürmesi ve zengin olması ümidiyle suya atılmaktadır.

Karakalpak Türklerinde kırkı dolan anne ve bebek içerisine altın para ve eşyaların atıldığı taze su ile yıkanmaktadır (Kalafat, 2002, s. 67). Taze su; kirlenmemiş, saf sudur ve böyle olması bakımından tanrısaldır. Bu suyun içerisine altın atılması anne ve bebeğin bolluk ve bereket içinde bir yaşam geçirmeleri içindir.

Tomks Tatarları, doğumdan sonraki kırk günlük süreçte anne ve bebeği evden dışarı çıkarmamaktadırlar. Bu sürenin dolumunda yeni doğan bebeği dualar eşliğinde kırk kaşık su ile yıkamaktadırlar (Lvova, 2013, s. 179).

Azerbaycan sahasında kırk suyuna buğday, arpa ve nohut atılmaktadır ve anne ve bebeğin banyosundan artan su; evin duvarlarına, odalarına ve bahçelerine serpilmiştir (Saltaş, 2016, s. 36). Buğday, arpa, nohut dayanıklı ve besleyici tahıllardır. Suyun içerisine atılmalarıyla bu dayanıklılık ve güç bebeğe ve anneye geçmiş olacaktır. Kalan suyla evin ve eve ait bahçenin de arındırılması, kötücül ruhların tesirlerinin bu alanlardan da silinmesi ve buraların da kutsanması anlamına gelmektedir.

Anadolu sahasına geldiğimizde ise Tekirdağ'da kırk banyosu esnasında mahalledeki bütün komşulara bebeğin tepesinden su döktürülmektedir (Artun, 1998, s. 89). Bu uygulamadaki amaç komşuların nazarının bebeğe değmesini engellemektir. Bütün komşuların elinden dökülen su ile yıkanan bebek, onlardan gelecek olan tehlikelere karşı geçirmez hâle gelecektir.

Kocaeli'de kırk suyuna üç İhlas, bir Fatiha sureleri okunup suyun içine para, altın, demir atılmaktadır. Yıkamadan artan su da evin içine serpilmiştir (Çiftçiabaşı, 2018, s. 48). Nevşehir'de kırk çeşmeden alınan suyun içine kum, para ve kemik atılır ve anne ile bebek bu su ile yıkanır. Artan su da evin içine serpilir (Çiftçiabaşı, 2018, s. 49). Bütün evin arındırılması ile hem anne ve bebeğin hem de hanenin diğer üyelerinin tehlikelere maruz kalma ihtimali ortadan kalkmaktadır ve ev kutsanarak aile tanrıya yaklaşmaktadır. Eve suyun serpilmesinin nedeni,

doğumun bu mekânın ve mekânda yaşayan herkesin üzerinde birtakım etkileri olabileceği inancı ile ilgilidir.

Safranbolu’da, çocuk toplu olsun diye kırk suyuna yumurta atılmaktadır. Kırk suyu ile bebek, anne ve her ikisinin loğusalık döneminde kullandıkları eşyalar yıkanmakta ve arındırılmaktadır (Türbedar, 2011, s. 84). Kırk banyosu da doğumdan sonraki süreç için bir yeniden yaratım anıdır. Bu banyo sayesinde anne ve bebek arındırılmış ve kutsanmış olarak sosyal hayata dönebileceklerdir.

Malatya’da kırkı dolan kadın değirmene dökülen boğazdan su alır, kimse ile konuşmadan ve arkasına bakmadan eve döner ve bu su ile hem kendini hem bebeğini yıkar (Karaağaç, 2013, s. 78). Annenin dönüş yolunda kimseyle konuşmamasının nedeni hâlâ tehlikelere açık olmasındandır. Sıkıntılı bir dönemden çıkmış annenin, kendini ve bebeğini yıkadıktan sonra sosyalleşmesi uygun kabul edilmektedir.

Sonuç

Doğum, gerek bireysel gerek sosyal anlamda insan hayatında pek çok değişikliğe yol açan bir süreçtir. İnançsal bir bakış açısıyla Türk doğum gelenekleri ele alındığında, bu süreçte yapılmış olan eylemlerin zannedilenden daha derin anlamlara sahip olduğu görülmektedir.

Su, Türkler için tanrının en büyük lütfu olarak kabul edilir. Bu bakımdan Türk inanç sistemine ait pek çok inanma ve uygulama su ile ilgili bu düşünceden beslenmektedir. Yapmış olduğumuz çalışma sonucunda, Türk doğum geleneğine ait inanç ve uygulamaların pek çoğunda da suyun aktif olarak yer aldığı tespit ettik.

Çeşitli araştırmacılar tarafından derlenmiş pratikler üzerinde yaptığımız tahlile göre su, Türk doğum geleneğinde hem maddesel hem de manevi anlamda bir temizlik ve saflık sağlayıcılığı işlevine sahiptir. Bunun yanı sıra doğum süreci boyunca yapılan uygulamaların neredeyse tamamında suyun kullanım amacında derin bir anlam bulunmaktadır. Bu anlam şüphesiz suyun Türk kozmogonik anlatmalarında üstlendiği kutsal ve yaratıcı güçtür. Bu güce duyulan inanç sayesinde, doğum süreci yönetilmekte ve istenilen sonuca ulaşılmaktadır. Su, bu sürece ait inanma ve uygulamalar içerisinde taşıdığı tanrısallıkla arınmayı, yeniden yaratımı, şifayı, kutsallığı sağlayan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşamsal döngünün başı olan doğum, yapısı itibari ile ilk yaratılışa en yakın olandır. Bu nedenle Türk doğum geleneğine bağlı inanma ve uygulamalar, pratik bakımdan yaratılış anının tam bir taklidi niteliğindedir.

Sonuç olarak Türkler kendi inanç sistemleri doğrultusunda önemli bir yere koydukları kutsal ve yaratıcı suyu, doğum gelenekleri içine de işlemiş ve bu sayede kendilerini ve ait oldukları toplumu kutsamışlardır.

Kaynaklar

- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye’de doğumla ilgili adet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Aça, M. (2004). Türk halk geleneğinde doğum sonrası uygulamalara bir örnek: “tuzlama”. (Ed. E. G. Naskali), M. Şen, *Tuz kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 95-104.
- Artun, E. (1998). Tekirdağ halk kültüründe geçiş dönemleri doğum-evlenme-ölüm. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(10), 85-107.
- Baysal, N. (2014). *Gelenek ve değişim ekseninde Trabzon halk hekimliği üzerine bir araştırma*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Baysal, N. (2020). *Türk halk kültüründe su*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Baysan, M. (2017). Kütahya’da sağaltma ocaklarında tedavi esnasında kullanılan malzemeler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), s. 1861-1880.
- Boratav, P. N. (1994). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Burnakov, A. V. (2013). Hakasların geleneksel dünya tasavvurlarında su iyesinin dişil başlangıcı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 36, s. 9-22.
- Çetin, Ş. K. (2017). *Antalya ve Samsun’da yaşayan Yörüklerin geçiş dönemleri âdet ve uygulamaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çerikan, F. U. (2018). *Türk kültüründe demir*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Çiftçiabaşı, S. (2018). *Nevşehir ili Derinkuyu ilçesi halk kültüründe geçiş dönemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durbilmez, B. (2007). Kırım Türk halk anlatılarında sayı simgeciliği. *Milli Folklor*, Yıl 19, 76, s. 177-190.
- Eliade, M. (2017). *Kutsal ve kutsal-dışı*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Eliade, M. (2017b). *Arayış*. (çev. Cem SOYDEMİR). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Eliade, M. (2018). *Ebedi dönüş miti*. (çev. Ayşe MERAL). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ergin, M. (2014). *Dede Korkut kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erginer, G. (1997). *Kurban*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ergun, M. (2013). Türk inanç sistemine göre Dede Korkut hikâyelerinde su kültü. *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gennep, A. Van. (1960). *The rites of passage*. USA: Chicago.
- Gökbel, A. (2002). Yıldızeli ilçesinin inanç coğrafyası ve ilçede ziyaret yerleri ile ilgili inanç ve uygulamalar. *Folklor / Edebiyat*, (Alevilik Özel Sayısı II), VII/30, s. 85-100.
- Gölpınarlı, A. (1995). *Tasavvuftan dilimize geçen deyimler ve atasözleri*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

- Güvenç, A. Ö. (2009). Kırk sayısının Türk halk edebiyatı ürünlerinde kullanımı üzerine bir inceleme. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 41, s. 85-97.
- Honko, L. (2006). Ritüellerin oluşum süreci. (çev. Ruhi Ersoy), *Milli Folklor*, 18(69), s. 129-140.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve incelemeler II. cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (2013). *Tarihte ve bugün Şamanizm- materyaller ve araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnayet, A. (2010). *Türk dünyası efsane ve masallarında bir dev tipi Yalmavuz Celmoğuz*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- İşcanoğlu, İ. (2017). Kırgız kültüründe su kültü ve bağımsızlık sonrası Kırgız kadın yazarların eserlerine yansımaları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2) s. 296-306.
- Kalafat, Y. (1990). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kalafat, Y. (2000). *Türk dünyası karşılaştırılmalı Türkmen halk inançları*. Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Kalafat, Y. (2002). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk halk inançları I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaağaç, M. (2013). *Malatya'da geçiş dönemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, s. 227-236.
- Kayabaşı, O. A. (2013). *Taşeli yöresi geçiş dönemleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koca, S. K. (2018). Makedonya'da yaşayan Türk-Arnavut-Boşnak toplumlarının geçiş dönemlerinde görülen ortak kültür unsurları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), s. 1085-1103.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2015). Fatma Ana üzerine anlatılan efsaneler. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C 3, 6, s. 106-115.
- Lvova, E. L., Oktyabrskaya, İ. V., Sagalayev, A. M., Usmanova, M. S. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin geleneksel dünya görüşleri -insan ve toplum-*. Konya: Kömen Yayınları.
- Muhaxheri, N. ve Hudaverdi, Mr. Esin. (2016). Kosova-Mamuşa Türk halk kültüründe geçiş dönemleri: doğum-evlenme-ölüm. *Dede Korkut*, 9, 55-62.
- Örnek, S. V. (1971). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk halk bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (2014). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Polat, E. A. (2015). *Kocaeli Romanlarında (Akçakayran, Kozluk, Serdar, Tavşantepe) geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Potapov, L. P. (2012). *Altay Şamanizmi*. (çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Radloff, W. (1976). *Sibirya'dan seçmeler*. (çev. Ahmet Temir). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Saltaş, E. (2016). *Ardahan'ın merkez köylerinde geçiş dönemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tacemen, A. (1995). *Türk Fin-Ugor Moğol-Mançu toplulukları inanışları zemininde Bulgaristan Türkleri inanışları veya Türk kimliği*. Ankara: Niğde Üniversitesi Yayınevi.
- Turner, V. (2018). *Ritüeller yapı ve anti-yapı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Türbedar, Ö. (2011). *Düzce halk kültüründe geçiş dönemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşil, Y. (2014). Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), s. 127- 136.
- Yeşil, Y. (2016). *Türk dünyasında geçiş dönemi ritüelleri (doğum-evlenme-ölüm gelenekleri)*. Ankara: Grafiker Matbaacılık.
- Yoloğlu, G. (1999). *Türklerin aile merasimleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ziya Gökalp (2015). *Türk medeniyeti tarihi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Extended Abstract

Human beings have passed through many individual milestones throughout their history of existence. Thanks to these milestones, the person who has made material and moral progress has understood and made sense of the existence process of himself and the universe in which he lives. Dividing life into sections has provided the classification of the life process for both the individual and the society in which the individual lives, thereby creating a guideline on the time intervals in which socioculturally responsible responsibilities will occur. The transition moments between the sections that have been formed have become important times, both spiritually and socially. Thanks to these important times, which we can accept as the moment of jumping a threshold, the individual's spirit and mind are developing, and the individual stands out from its identity and takes on another identity. Spiritual development, which is believed to have occurred during these periods, adds a mystical dimension to the threshold jumping moments and turns these moments into holy times.

The main purpose of man since the first day of existence is to approach the most sacred and feel that he is a part of it. From this point of view, the sacredness of a time celebrates the space of that time and all the beings living at that time, and therefore brings them closer to God, in other words, to the most sacred. In order to come closest to God, the first holy moment, the moment of creation of the universe, must be repeated. The individual will be blessed and approached god only if this repetition is made without any problems. In this context; All individual or social organizations that mimic the creation of the universe make mankind unite with god.

There are three main transition periods in human life: "birth", "marriage" and "death". These periods are symbolically repeated cosmogonic repetition in human life; These are the moments that aim at protecting and blessing people, the moment of a social change, individually and connected to the individual, and yet have the functions of blessing and bringing the individual and the society to which they belong. Therefore, the transition periods do not only accept and announce a social event. These moments are also mystical power, providers of cosmogonic repetition, sacred times of material and moral significance.

The first of the transition periods is birth. There are no people in the world who have not experienced this transition period. Providing the continuity of the lineage and the sustainability of the birth, birth has an important place in the traditional world view of the society. Birth, like all other transitions, includes social organizations that center the individual.

Based on the Turkish traditional worldview, it is seen that a newborn baby has a different value for both the nuclear family and the society. Families with children in Turkish culture have a higher level than

those who do not. Families with children have reached divine grace according to the Turkish worldview and are blessed.

In Turkish culture, it is an asset that ensures both the continuity of the lineage and the grace of God for the child, family and society. In this context, having a child is important not only in a social sense but also in a religious level. Therefore, beliefs and practices related to the birth period have a mystical dimension.

In Turkish cosmogon narratives, water, which is the head of everything and the main provider of creation, is mentioned. All that exists come out of the water that has existed with God from the very beginning. This has led to the fact that in all creations that occur after the first creation in Turkish culture, water is viewed as the provider of the creation. In other words, in every need of purification, re-creation and consecration in Turkish culture, it has been hoped that the mystical power that has been placed in the center of the practices that has been made will take place in the action created.

For Turks, water is sacred and is the manifestation of God in the world. In this context, contact with water in times of need for protection and divine grace has blessed the individual and his environment and rendered them impervious to evil. In addition, water, which is a universal symbol of creation, has become indispensable in situations that desire to recreate and symbolize re-creation.

Since birth is the first moments of new identity acquisition for both the newborn baby and her family, the applications made in this period symbolize the moment of creation. Since there is no creation and re-creation process in which water is not included for Turks, water is used in many of the applications made during the birth process. In these practices of Turkish culture birth tradition, we see that water is used as a sacred and divine element.

In this article, beliefs and practices about water in the Turkish birth tradition will be examined from a religious perspective and the mystical power that water assumes in the birth tradition will be emphasized.